

© NOBELSTIFTELSEN 2008

Generellt tillstånd beviljas för publicering
i tidningar på alla språk från och med
7 december 2008, 17.30 (svensk tid).

För publicering i tidskrifter eller böcker krävs,
såvida det inte gäller sammanfattningar,
Stiftelsens medgivande.

När det gäller all publicering av föreläsningen
i dess helhet eller i längre avsnitt måste ovan
understrukna copyrightnotering anges.

J.M.G. Le Clézio: I paradoxernas skog

Nobelföreläsning

7 december 2008

Varför skriver man? Jag föreställer mig att var och en har ett eget svar på denna enkla fråga. Det handlar om intresse och fallenhet, om miljö och omständigheter. Även om oförmåga. Skriver man betyder det att man inte handlar. Att man inte känner sig rustad att möta verkligheten, att man väljer ett annat sätt att reagera, en annan metod att meddela sig, att man vill hålla ett avstånd och få tid att tänka.

Om jag analyserar de omständigheter som bidrog till att jag började skriva — inte av självbelåtenhet utan för att jag är angelägen om att ta reda på hur det egentligen blev så — ser jag tydligt att allting börjar med kriget. Kriget, inte som någon stor och omtumlande företeelse med historiska ögonblick som det franska fälttåget, slaget vid Valmy, skildrat av Goethe från den tyska sidan och av min förfader François från den franska. Det kan säkert vara både hänförande och patetiskt. Nej, jag avser det krig som civilbefolkningen och i synnerhet småbarnen upplevde. Det kändes aldrig som ett historiskt ögonblick. Vi var hungriga, rädda och vi frös, mera än så var det inte. Jag minns att jag såg marskalk Rommels trupper tåga förbi nedanför mitt fönster på väg mot Alperna för att söka efter en passage mot norra Italien och Österrike. Den händelsen lämnade inga outplånliga spår. Däremot har jag präglats av åren som följde på kriget då jag var utan det mesta och alldeles särskilt saknade skrivmaterial och böcker. I brist på papper och bläckpenna tecknade jag och skrev mina första ord med en blå och röd snickarpenna på baksidan av ransoneringskort. Från den tiden har jag en förkärlek för blyertspennor och grovt papper. Några barnböcker fanns inte att tillgå och jag läste min mormors uppslagsverk i stället. De var underbara öppningar mot världen, där kunde man ge sig ut på upptäcktsfärd, ströva omkring och drömma inför illustrationer, kartor och listor med främmande ord. Den första bok som jag skrev, sex eller sju år gammal, bar för övrigt titeln *Le Globe à mariner*. Den åtföljdes omedelbart av en biografi över en påhittad kung, Daniel III, kanske var det en svensk kung? Och av en historia berättad av en mås. Det var en tid av isolering. Barnen fick knappast alls leka ute, för i min mormors kvarter hade det lagts ut minor på lekplatser och i parker. Jag minns att jag under våra promenader följde ett taggtrådsstängsel längs stranden, där en skylt visade en avskräckande dödskalle med förbud på franska och tyska.

Jag förstår att det var ett sammanhang som gav en lust att fly — alltså att drömma och teckna ner sina drömmar. Dessutom hade min mormor en strålade berättartalang och under de långa eftermiddagarna avsatte hon tid för historier. Hennes sagor var ytterligt fantasifulla och iscensatte en skog — afrikansk eller kanske var det Macchabée-skogen på Mauritius — där huvudpersonen, en slug apa, alltid klarade sig ur de farligaste situationer. Senare gjorde jag en resa till Afrika, där jag också bodde en tid, och såg den verkliga afrikanska skogen, en skog så gott som utan djur. Men en distriktschef från byn

Ubudu vid gränsen till Kamerun gjorde mig uppmärksam en gång på ett dunkande ljud från ett berg i grannskapet, där en grupp gorillor slog sig för bröstet. Från den resan, den vistelsen (i Nigeria, där min far var fältläkare), hade jag inte med mig stoff till framtida romaner men väl en andra personlighet, lagd för drömmar men samtidigt livligt intresserad av verkligheten, en personlighet som har följt mig hela livet och utgjort en motsägelsefull dimension, en märklig sida av mitt jag, emellanåt en källa till lidande. Ibland krävs det tid, jag har fått leva största delen av mitt liv för att begripa detta.

Lite senare gjorde böckerna sitt inträde i min tillvaro. Det var i form av flera bibliotek som min far hade lyckats samla och som kom från hans skingrade arv efter fördrivningen från barndomshemmet i Moka (Mauritius). Det var då jag förstod en sanning som inte är uppenbar för barn, det vill säga, att böcker utgör en dyrbarare skatt än fastigheter och bankkonton. Det var i dessa volymer, de flesta gamla och inbundna, som jag upptäckte världslitteraturens stora texter, *Don Quijote*, illustrerad av Tony Johannot och *La vida de Lazarillo de Tormes*; *The Ingoldsby Legends* och *Gulliver's Travels*; Victor Hugos stora inspirerade romaner, *Quatre-vingt-Treize*, *Les Travailleurs de la Mer* och *L'Homme qui rit*. Även *Les Contes drôlatiques* av Balzac. Men de böcker som har präglat mig starkast är reseskildringarna, de flesta ägnade Indien, Afrika och Maskarenerna, tillsammans med forskningsresandenas stora texter, Dumont d'Urville, l'Abbé Rochon, Bougainville och Cook, och självfallet Marco Polos bok. Efter åren av frihet i Afrika väckte böckerna äventyrlust i min inskränkta tillvaro i en slumrande, solstekt, liten landsortsstad. De fick mig att ana hur vidsträckt den verkliga världen är, att utforska den inte genom kunskaper utan instinktivt, med alla mina sinnen. På sätt och vis har de hjälpt mig att tidigt erfara det motsägelsefulla i barnets liv, ett barn som i en skyddad värld kan glömma våld och konkurrens och ägna sig åt nöjet att iakta omvärlden genom sitt fönster.

Strax före det överraskande beskedet från Svenska Akademien om utmärkelsen som jag tilldelats satt jag och läste Stig Dagerman, en samling politiska texter med titeln *Essäer och texter*. Det var ingen tillfällighet att jag fördjupade mig i denna ironiska och bittra bok som jag är särskilt förtjust i. Jag skulle resa till Sverige för att motta ett annat pris, från Dagermansällskapet, och besöka Stig Dagermans barndomstrakter. Jag har alltid tyckt om Dagermans sätt att skriva, hans blandning av ungdomlig ömhet, av naivitet och sarkasm. Hans idealism. Den klarsyn med vilken han iakttar de vilsna efterkrigsåren, då han var vuxen och jag ett barn. Jag fäste mig speciellt vid en mening, det kändes som om den vände sig direkt till mig då jag hade publicerat en roman med titeln *Ritournelle de la Faim*. Den meningen, eller snarare det avsnittet, var följande: "Hur är det till exempel möjligt att å ena sidan förhålla sej som om ingenting vore angelägnare än

dikten medan han (diktaren) å andra sidan dock ser hur folk omkring honom slåss med svälten och nödvändigtvis måste se ett höjt ackord som det angelägnaste? Där stöter han ju på en ny paradox. Han som vill skriva för de hungriga märker att endast de mätta har ro att låtsas om honom.” (*Diktaren och samvetet*)

”Paradoxernas skog” kallar Stig Dagerman skrivandet, den plats från vilken konstnären inte skall försöka fly. Där skall han tvärtom slå läger för att lära känna varje detalj, för att utforska varje stig och namnge varje träd. Det är inte alltid en behaglig vistelse. Han hade för sig att han var skyddad, hon anförtrodde sig åt sitt pappersark som åt en nära, förståelsefull vän, men de konfronteras nu plötsligt med verkligheten, inte bara som iakttagare utan också som aktörer. De tvingas välja sida och hålla andra på avstånd. Cicero, Rabelais, Condorcet, Rousseau, Madame de Staël, och närmare i tiden Solzjenitsyn, Hwang Seok-yong, Abdelatif Laâbi och Milan Kundera, alla har gått i exil. För mig som alltid har haft möjlighet att röra mig fritt — utom under krigstiden — är förbudet att leva på den plats man har valt lika oacceptabelt som att berövas sin frihet.

Men privilegiet att röra sig fritt leder till en paradox. Se på trädet med resta taggar i skogen där författaren bor. Tillhör inte mannen eller kvinnan som sitter och skriver, som skapar och tecknar ner sina drömmar, den lilla gruppen *happy few*? Låt oss leva oss in i en skrämmande ytterlighetssituation — den som största delen av jordens befolkning befinner sig i. Den som de obemedlade, livegna, tjänare och bönder, fick uppleva på Aristoteles och Tolstojs tid och i medeltidens Europa eller de folk som under upplysningen fångades in på afrikanska kusten och såldes på ön Gorée, i El Mina och på Zanzibar. Och alla de som ännu idag inte har någon talan, som befinner sig bortom språket. Dagermans pessimistiska tankar ligger närmare mig än Gramscis aktivism och Sartres desillusion. Att litteraturen är en lyx för samhällets ledande skikt, att den livnär sig av tankar och bilder som är främmande för det stora flertalet, är roten till det obehag som vi alla känner — jag riktar mig till dem som läser och skriver. Man kunde frestas att gå ut med denna talan till dem som är uteslutna, att generöst inbjuda dem till kulturens gästabud. Varför är det så svårt? De skriftlösa folken, som antropologerna kallar dem, har genom sånger och myter skapat något av en total kommunikation. Varför har det blivit omöjligt i dagens industrisamhälle? Borde man återuppfinna kulturen? Borde man återgå till en omedelbar, direkt kommunikation? Man kunde frestas att tro att det är filmen som idag spelar den rollen, eller den rytmiska, rimmade populärmusiken man dansar till. Jazzen kanske, och under andra himlar calypson, maloyan och segan.

Paradoxen är inte någonting nytt. François Rabelais, det franska språkets största författare, gick på sin tid till storms mot den docerande inställning som förhärskade

bland professorerna på Sorbonne genom att slänga ord ur folkligt talspråk rakt i ansiktet på dem. Talade han för de hungrande? Han skrev om utsvävande liv, dryckeslag och frosseri. I en fars, i en uppochnervänd värld, klädde han i ord den groteska aptit den grupp människor visade prov på som levde högt på att bönderna och arbetarna svalt. Revolutionens paradox tillsammans med riddaren av den sorgliga skepnaden är närvarande i författarens medvetande. Finns det en dygd som absolut är nödvändig är det denna: att hans penna aldrig får hylla de mäktiga, inte i form av den lättaste kittling. Och ändå, även om konstnären tillämpar den dygden skall han inte känna sig rentvådd från misstankar. Hans revolt, hans vägran och hans förbannelser dröjer kvar på den sida av barriären där de mäktigas språk är förhärskande. Några ord, några meningar tar sig över den. Men återstoden? En lång palimpsest, en sval och elegant skenmanöver. Ibland humor, som inte är en artig förtvivlan utan de ofullkomligas tröstlöshet, stranden där orättvisans vilda strömmar vräker upp dem.

Varför skall man då skriva? Författaren är inte längre inbilsk nog att tro att han skall förändra världen, att han genom sina noveller och romaner skall ge upphov till ett bättre sätt att leva. Han vill helt enkelt vara ett vittne. Här har vi ett annat träd i paradoxernas skog. Författaren vill vara ett vittne fastän han för det mesta inte är mera än en voyeur.

Det händer ibland att konstnären är ett vittne: Dante i *La Divina Commedia*, Shakespeare i *The Tempest* — och Césaire i en lysande bearbetning av denna pjäs, med titeln *Une Tempête*, där Caliban sittande på en kruttunna hotar att föra med sig sina hatade slavdrivare i döden. Ibland är han ett oavvisligt vittne på ett sätt som Euclides da Cunha i *Os Sertões* eller som Primo Levi. Världens absurditet finns i *Der Prozess* (eller i Chaplins filmer), dess ofullkomlighet i Colette: *La Naissance du jour* och Joyce har iscensatt dess fantasmagorier i den irländska visan i *Finnegans Wake*. Dess skönhet är bländande och oemotståndlig i *The Snow Leopard* av Peter Matthiessen eller i *A Sand County Almanac* av Aldo Leopold. Dess ondska möter vi i William Faulkners *Sanctuary* eller i *Den första snön* av Lao She. Dess barnaskörhet i Stig Dagermans *Ormen*.

Som vittne är författaren bäst när han tvingas att bli vittne. Det paradoxala är att det han vittnar om inte är vad han har sett eller ens vad han har hittat på. Bitterheten, hopplösheten ibland, kommer sig av att han inte får närvara vid rättegången. Tolstoj låter oss se det lidande Napoleons armé tillfogar Ryssland och ändå sker ingen förändring i historiens gång. Claire de Duras skriver *Ourika*, Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin*, men det är de förslavade folken själva som ändrar sitt öde, som gör uppror och kämpar mot orättvisorna. I Brasilien, i Guyana och i Västindien grundar de motståndsrörelser och på Haiti den första svarta republiken.

Handla är vad författaren framför allt skulle vilja göra. Handla hellre än vittna. Skriva, fantisera och drömma för att hans ord, hans idéer och hans drömmar skall påverka verkligheten, öppna människornas sinnen och hjärtan och skapa en bättre värld. Och ändå, i samma stund hör han en stämman viska att det är omöjligt, att ord är ord som samhällets vind sveper bort, att drömmarna inte är mer än önskedrömmar. Med vilken rätt inbillar man sig att man är bättre? Är det verkligen författarens sak att söka lösningar? Liknar han inte polisen i *Knock ou Le Triomphe de la médecine* som vill förhindra en jordbävning? Hur skulle författaren kunna handla då han bara kan minnas?

Ensamheten är hans arvedel. Så har det alltid varit. Under barndomen var han en bräcklig, ängslig och överdrivet mottaglig varelse, flickan hos Colette som med de stora svarta ögonen uppspärade i plågsam uppmärksamhet bara kan se på när föräldrarna sliter sönder varandra. Ensamheten är författarens vän, i dess sällskap finner han lyckans väsen. Det är en motsägelsefull lycka, en blandning av smärta och njutning, en futtig seger, en dov, molande värk, något av en efterhängsen slagdänga. Författaren förstår bäst att odla den giftiga och nödvändiga ört som växer bara i hans egen oförmåga. Han ville tala i allas namn, för alla tider: här har vi honom eller henne nu på sin kammare framför den tomma sidans alltför vita spegel under lampan och dess dämpade ljus. Han lyssnar till fingrarnas knäppande ljud över tangentbordet framför datorns skarpa skärm. Detta är hans skog. Författaren är väl förtrogen med varje stig. Om någonting ibland flyr sin kos, som en fågel uppdriven av en hund i gryningen, sker det inför hans bestörta blick — det var en slump, det skedde ofrivilligt, utan avsikt.

Men jag vill inte gotta mig i en negativ hållning. Litteraturen — det är hit jag vill komma — är inte en ålderdomlig kvarleva som de audiovisuella konstarna och särskilt filmen logiskt sett borde ersätta. Den är en sammansatt, en svår väg, men som jag tror är mer nödvändig idag än på Byrons eller Victor Hugos tid.

Det finns två skäl till detta.

Först av allt för att litteraturen består av språk. Ordet litteratur, av det latinska ordet *littera*, bokstav, betyder ursprungligen det skrivna språket. I Frankrike avser ordet roman de prosatexter där man på medeltiden för första gången skrev det nya språket som alla talade, det romanska språket. Ordet novell, nyhet, kommer sig också av tanken att det handlar om något nytt. Ungefär vid samma tid upphörde man i Frankrike att använda orden rimmare och rim för att tala om poeter och poesi — av det grekiska verbet *poiein*, skapa. Poeten och romanförfattaren är skapande konstnärer. Detta innebär inte att de uppfinner språket utan att språket för dem är ett instrument för att skapa skönhet, tankar och bilder. Därför kan de inte undvaras. Språket är mänsklighetens mest fantastiska uppfinning, som föregår allt och skänker allt dess beskärda del. Utan språk

ingen vetenskap, ingen teknik, inga lagar, ingen konst, ingen kärlek. Men utan de talandes hjälp blir språket virtuellt. Det kan förlora sin must, utarmas och dö ut. Författarna är i viss mån dess väktare. När de skriver sina romaner, sina dikter och sin teater får de språket att leva. De använder inte språket, de är i språkets tjänst. De hyllar det, de slipar och omvandlar det, språket blir levande genom dem, med deras hjälp, och följer tidens sociala och ekonomiska förändringar.

Då de rasistiska teorierna uppenbarade sig under förra seklet påpekade man att det fanns grundläggande skillnader mellan kulturerna. Kolonialmakternas ekonomiska framgångar framställdes absurt nog som en följd av deras kulturella överlägsenhet. Teorier av detta slag dyker upp med jämna mellanrum som en febrig, pervers impuls för att rättfärdiga neokolonialismen eller imperialismen. Somliga folk skulle vara på efterkälken, de skulle inte ha fått medborgarrätt (talan) för att deras ekonomi är efterbliven eller för att deras teknologi är gammalmodig. Men har man märkt att alla folk i världen, var de än befinner sig och vilken utvecklingsnivå de än har uppnått, använder sig av språk? Och att vart och ett av dessa språk är samma logiska, sammansatta, väluppbyggda och analytiska helhet som gör det möjligt att uttrycka världen, att beskriva vetenskapen och uppfinna myterna.

Efter mitt försvar för författarens tvetydiga och lite ålderdomliga person vill jag nämna det andra skälet till att litteraturen är livsviktig. Det har mera att göra med det ädla förläggaryrket.

Idag talas det mycket om globalisering. Då glömmet man att denna inleddes i Europa redan under renässansen då den koloniala epoken började. Globaliseringen är inte i sig någonting negativt. Kommunikationen möjliggör en snabbare utveckling av läkarvetenskapen och naturvetenskapen. Kanske kan den allt bredare spridningen av information leda till att färre konflikter uppstår. Om internet hade funnits på Hitlers tid är det möjligt att hans kriminella statskupp inte hade lyckats — han skulle ha blivit till åtlöje och kanske aldrig kommit så långt.

Vi lever i en tid som präglas av internet och av virtuell kommunikation. Det är gott och väl, men vad är dessa förbluffande uppfinningar värda utan undervisning i skriftspråk och utan böcker? Att förse största delen av mänskligheten med LCD-skärmar är en utopi. Håller vi inte i så fall på att skapa en ny elit, att dra en ny gränslinje mellan dem som har tillgång till kommunikation och kunskap och dem som är uteslutna. Betydande folk och kulturer har gått under för att de inte har insett detta. Visserligen har viktiga kulturer, minoritetskulturer, tack vare muntlig överföring av kunskap och myter lyckats bestå fram till idag. Det är nödvändigt och nyttigt för oss att erkänna vad dessa kulturer

har tillfört oss. Men vare sig vi vill det eller inte är myternas tid förbi, även om vi inte helt är framme i verklighetens tid. Det är omöjligt att tala om jämställdhet och respekt för andra om man inte ser till att varje barn får tillgång till skriftspråket och till böckernas värld.

Idag, kort efter avkolonialiseringen, är litteraturen ett verktyg för vår tids män och kvinnor att uttrycka sin identitet, att kräva rätten att föra sin talan och i all sin mångfald göra sin stämma hörd. Utan deras röster, utan deras anrop, skulle vi leva i en tyst värld.

Världskulturen är vår gemensamma angelägenhet. Men den är särskilt läsarnas sak, det vill säga förläggarnas sak. Visserligen är det orättvist att en indian från norra Kanada för att bli läst måste skriva på erövrarnas språk — franska eller engelska. Visserligen är det en illusion att tro att kreolskan från Mauritius eller från Västindien kan göra sig hörd i samma utsträckning som de idag fem eller sex enväldigt härskande språken i medierna. Men kan vi genom översättningar läsa litteratur från dessa områden sker någonting nytt som inger hopp. Kulturen är som sagt hela mänsklighetens gemensamma egendom. Men för att detta skall bli verklighet krävs att alla får samma möjligheter att tillägna sig den. Boken är i all sin ålderdomlighet ett idealiskt verktyg. Den är praktisk, behändig och ekonomisk. Den fordrar ingen särskild teknologi och kan förvaras i samtliga klimat. Den enda nackdelen — och här vänder jag mig speciellt till förläggarna — är att dess pris i många länder fortfarande är orimligt. På Mauritius är en roman eller en diktsamling en stor utgift i en familjs budget. I Afrika, Sydostasien, Mexiko och Oceanien är boken en oåtkomlig lyx. Situationen är inte omöjlig att lösa. Man kunde ordna samutgivning med utvecklingsländerna, skapa samlingar för fasta lånebibliotek eller för bokbussar, och i större utsträckning uppmärksamma litteraturen på de så kallade minoritetsspråken — ibland i majoritet till antalet — liksom efterfrågan på denna litteratur. Då kunde böckerna fortsätta att erbjuda denna underbara möjlighet att lära känna sig själv, upptäcka sin nästa, och att lyssna till mänsklighetens konsert i hela dess rikt skiftande skala av teman och tonarter.

Jag vill gärna tala lite mer om skogen. Det är förmodligen därför Stig Dagermans lilla mening gör sig påmind, därför jag vill läsa den om och om igen och låta mig genomsyras av den. Där finns förtvivlan och samtidigt jubel, för i bitterheten finns den sanning som vi alla letar efter. Som barn drömde jag om skogen. Den skrämde och lockade mig på samma gång — jag förmodar att både Tummeliten och Hans greps av samma känslor när den med alla sina faror och alla sina underverk omslöt dem. Skogen är en värld utan orienteringspunkter. Trädens täta lövverk, mörkret som råder därinne, kan få en att gå vilse. Detsamma kunde man säga om öknerna eller om öppna havet, där varje dyn, varje berg och varje våg följs av en identisk dyn, ett identiskt berg och en

identisk våg. Jag minns då jag första gången erfor vad litteraturen kan ge — närmare bestämt i Jack Londons *The Call of the Wild*. En av personerna har gått ner sig i snön och känner köldens förlamande grepp medan en flock vargar ringar in honom. Han ser på sin redan stelfrusna hand och anstränger sig att röra varje finger, ett i taget. För det barn jag var blev detta en magisk erfarenhet. Jag hade upptäckt vad man brukar kalla att vara medveten om sig själv.

Jag har skogen att tacka för en av mina starkaste litterära upplevelser i vuxen ålder. Den inföll för ett trettio-tal år sedan i den del av Centralamerika som kallas El Tapón de Darién, Proppen. Här upphörde den väg som skulle förena Amerikas två delar, från Alaska till Eldlandet och jag tror mig veta att så fortfarande är fallet. En tät regnskog täcker denna östra del av Panamanäset, där man kan ta sig fram bara med kanot på floderna. Skogen bebos av indianer, dels embera-, dels waunana-indianer, som båda tillhör språkfamiljen ge-pano-karib. Jag hade kommit dit av en slump och blev så fascinerad av befolkningen att jag under tre år gjorde flera längre besök. Då färdades jag på måfå från hus till hus — på den tiden vägrade folket nämligen att samlas i byar — och lärde mig att leva i en rytm som var helt annorlunda den jag dittills känt. Skogen var som alla riktiga skogar djupt fientlig. Det gällde att vara medveten om alla hotande faror och alla överlevnadslösningar som stod till buds. Jag måste medge att embera-indianerna på det hela taget visade prov på stort tålamod med mig. De skrattade åt min klumpighet och jag tror att jag med underhållning återgäldade något av den visdom som de skänkte mig. Jag skrev inte mycket. Regnskogen är inte en idealisk plats för att skriva. Fukten blöter papperet och hettan får kulspetspennorna att torka. Elddrivna apparater håller inte heller särskilt länge. Jag kom dit med övertygelsen att skrivandet var ett privilegium och att det alltid skulle finnas där som ett sätt att klara av svårigheterna i livet. Något av ett skydd, en virtuell glasruta att sätta upp efter behag för att ha en fristad vid oväder.

När jag hade integrerat den ursprungliga kommunism som indianerna tillämpar, deras starka avsky för all auktoritet och naturliga benägenhet för anarki, kunde jag föreställa mig att konsten som individuellt uttryck inte var gångbar där. Hos dessa människor fanns för övrigt ingenting som liknade vad man i vårt konsumtionssamhälle kallar konst. I stället för tavlor målade de sina kroppar och visade en genomgående motvilja mot att skapa någonting varaktigt. Sedan fick jag tillgång till myterna. När man i vår värld med skrivna böcker talar om myter känns de oändligt avlägsna, antingen i tid eller i rum. Så upplevde jag dem också. Och nu kom myterna regelbundet till mig, nästan varje kväll. Kring en brasa på eldstad av tre stenar i något av husen blåste de manliga eller kvinnliga berättarna liv i historier, sagor och skrönor, som om de hade talat om

vardagslivet omkring oss, medan myggor och nattfjärilar dansade. Berättaren sjöng med gäll röst och slog sig för bröstet medan han med miner härmade uttryck, passioner och oro. Det kunde ha varit en roman och inte en myt. Men en kväll kom en ung kvinna. Hon hette Elvira och var känd för sin berättarkonst överallt i embera-indianernas skog. Det var en äventyrerska som levde utan man och barn — det ryktades om att hon drack och prostituerade sig ibland, men det tror jag inte på — och som gick från hus till hus och sjöng mot en måltid, en flaska sprit och någon gång mot lite pengar. Trots att jag måste få hennes berättelser översätta — emberra-språket har en litterär form som är mycket mer komplicerad än det språk man använder till vardags — förstod jag genast att hon var en stor konstnär i ordets bästa bemärkelse. Röstens klang, händernas rytmiska slag mot de tunga halsbanden av silvermynt på bröstet och framför allt besattheten som fick ansiktet och blicken att lysa upp, en behärskad, taktfast frenesi som trollband alla de närvarande. Till de enkla myterna — tobakens ursprung, tvillingparet, berättelser om gudar och människor från tidernas begynnelse — lade hon sin egen historia, skildringen av sitt kringflackande liv, sina förälskelser, svek och lidanden, den fysiska kärlekens intensiva lycka, den frätande svartsjukan och rädslan för ålderdom och död. Hon var levande poesi, antik teater och samtidigt en modern roman. Allt detta var hon eldigt och lidelsefullt i den mörka skogen bland virvlande fladdermöss, skrikande insekter och kväkande paddor och skapade något som bara kunde kallas skönhet. Det var som om hon i sin sång bar naturens urkraft och den största paradoxen var förmodligen att konsten fick sitt starkaste och mest autentiska uttryck här på denna isolerade plats i skogen, fjärran från litteraturens förfining.

Sedan lämnade jag landet och återsåg aldrig Elvira eller någon annan berättare från Darién-skogen. Men jag har bevarat mer än nostalgiska minnen, en förvissning om att litteraturen kan existera trots tröttande konventioner och kompromisser, trots att författarna inte har förmåga att förändra världen. Någonting stort och mäktigt som når bortom dem själva lyser upp dem ibland, förskönar dem och skänker dem åter harmonin med naturen. Någonting nytt och urgammalt på samma gång, opåtagligt som vinden, immateriellt som molnen och ändlöst som havet. Detta något som vibrerar i Jalal ud-din Rumis poesi eller i Emanuel Swedenborgs visioner. Den rysning man känner då man läser mänsklighetens vackraste texter, till exempel det tal som indianhövdingen Stealth i lumni-stammens namn höll till Förenta staternas president för att skänka honom marken: ”Kanske vi är bröder ...”

Någonting enkelt och sant som bara finns i språket. En hållning, ibland en list, en paradisk dans eller långa tystnader. Gycklets språk, utrop, förbannelser och strax därefter paradiset språk.

Det är till henne, till Elvira, som jag riktar dessa lovord — henne som jag tillägnar priset som Svenska Akademien tillerkänt mig. Henne och alla de författare som jag har levt med — och som jag ibland har levt mot. Afrikanerna Wole Soyinka, Chinua Achebe, Ahmadou Kourouma och Mongo Beti, *Cry the Beloved Country* av Alan Paton, *Chaka* av Tomas Mofolo. Den store mauritiska författaren Malcolm de Chazal, som bland annat har skrivit *Judas*. Den mauritiska författaren Abhimanyu Unnuth med hindi som modersmål för romanen *Lal passina (Sweating Blood)*, författarinnan Hyder Qurratulain, med urdu som modersmål, för eposet *Ag ka Darya (River of Fire)*. Danyèl Waro, *maloya*-sångaren och rebellen från Reunion, den kanakiska kvinnliga poeten Déwé Gorodé som har trotsat kolonialmakten ända in i fängelset, Abdourahman Waberi, revoltens man. Juan Rulfo för *Pedro Páramo* och novellerna i *El llano en llamas*, för de enkla och tragiska fotografierna från den mexikanska landsbygden. John Reed för *Insurgent Mexico*, Jean Meyer för att han har gjort sig till tolk för Aurelio Acevedo och Los Cristeros i Mexikos centrala delar. Luis González författare till *Pueblo in vilo*. John Nichols, som har skrivit om det karga i *The Milagro Beanfield War*, Henry Roth, min granne på New York Street i Albuquerque (New Mexico) för *Call it Sleep*. Jean Paul Sartre för de återhållna tårarna i *Morts sans sépulture*. Wilfrid Owen, en poet som stupade vid Marne 1914. J.D. Salinger för att han har fått oss att identifiera oss med fjortonåringen Holden Caulfield. Författarna inom Amerikas urbefolkning, siouxen Sherman Alexie och navajon Scott Momaday för *The Names*. Rita Mestokosho, poet och innu-indian från Mingan (Quebec) som låter träden och djuren tala. José Maria Arguedas, Octavio Paz, Miguel Angel Asturias. Poeterna i Oualatas och Chinguettis oaser. Alphonse Allais och Raymond Queneau och deras livliga fantasi. Georges Perec för *Quel petit vélo à guidon chromé au fond de la cour ?* Edouard Glissant och Patrick Chamoiseau från Martinique, René Depestre från Haiti och Schwartz-Bart för *Le Dernier des justes*. Den mexikanske poeten Homero Aridjis som gör oss förtrogna med en havssköldpaddas liv och som talar om floder av brandgula monarkfjärilar som flyter på gatorna i Contepec, hans hemby. Venus Khoury-Ghata som beskriver Libanon som en tragisk obetvinglig älskare. Kahlil Gibran. Rimbaud. Emile Nelligan. Réjean Ducharme för alltid.

Priset tillägnar jag barnet som jag såg en dag på floden Tuiras strand i Dariénskogen. Pojken sitter på golvet i en bod och läser i skenet från en fotogenlampa, han läser en bok och skriver framåtlutad, glömsk av omvärlden, utan att bry sig om att det är obekvämt, utan att låta sig störas av bullret, av att man lever tätt inpå varandra, av det våldsamma och kärva livet omkring honom. Pojken som i skräddarställning sitter ensam och läser i lampans sken, på golvet i en bod mitt i skogen, är inte där av en slump. Han liknar som en bror det barn som jag talade om i början och som under efterkrigstidens

mörka år skriver med snickarpenna på baksidan av ransoneringskort. Han påminner oss om den mänskliga historiens två mest angelägna problem som tyvärr är långtifrån lösta. Att avlägsna hungern och att lära alla läsa och skriva.

Stig Dagermans mening om författarens grundläggande paradox rör i all sin pessimism vid en stor sanning. Han är missnöjd över att inte kunna vända sig till dem som hungrar — efter jordisk föda och kunskap. Alfabetiseringen och kampen mot svälten hänger samman, de är starkt beroende av varandra. Man kan inte lösa det ena problemet och lämna det andra därhän. Båda kräver att vi handlar. Må inget barn oberoende av kön, språk eller religion behöva svälta eller leva utan kunskaper under detta tredje årtusende som just har inletts här på vår gemensamma jord. Barnet bär på framtiden för vår mänskliga ras. Kungariket tillhör barnet som Herakleitos skrev en gång för länge sedan.

J.M.G. Le Clézio, Bretagne den 4 november 2008.

Översättning : Ulla Bruncrona